

Výtvarná dílna v azylových zařízeních SUZ MVČR

Vnitřní organizace

Osoba pracující ve výtvarné dílně v pobytovém středisku ve Správě uprchlických zařízení MVČR je vedena jako pedagog volného času a spadá pod sociální službu oddělení práce se žadateli o azyl.

Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany již při vstupním pohovoru dostanou od sociální služby informaci, že každý všední den mají k dispozici výtvarnou dílnu, kde mohou trávit svůj čas. Pracovnice sociální služby na základě sociálních intervencí obvykle nabízejí výtvarnou činnost klientům, a uznají-li to za vhodné, doprovází je i do dílny.

Prostor výtvarné dílny

Prostor výtvarné dílny nabízí možnost prožít volný čas, zlepšit technologické dovednosti, ale i navázat komunikaci s ostatními lidmi žijícími ve středisku. Často je to první místo, kde dochází ke konfrontaci nejen vlastní kultury s jinými, ale např. náboženských zvyklostí, které se mohou z mnoha důvodů i změnit

(Př. Tamila, osmiletá dívka z Čečenska, přestává kreslit figurám oči, protože zjišťuje, že to nedovoluje islám.)

Ne každý, kdo dílnu navštíví, má výtvarné ambice. Většina přichází sdílet atmosféru a až poté, co zhlédnou u ostatních, jak zpracovávají výtvarný materiál, zbaví se ostychu a začnou se výtvarně vyjadřovat. Kresba se rovněž spontánně stává jako prostředek komunikace, protože většina příchozích nemluví česky

Nevyplácí se vnučovat nějakou činnost, protože návštěva dílny je dobrovolná. Zároveň by mělo být všem jasné, že jde o prostor vyhrazen primárně pro práci, více než výsledný objekt je důležitý proces tvorby.

Vybavení atelieru a práce s výtvarným materiálem

Ateliery jsou vybaveny velmi dobře. Klientům se nabízí grafický lis a grafické barvy, hrnčířský kruh, glazury, engoby a keramickou pec a malířské potřeby.

Od okamžiku, kdy byl otevřen první výtvarný atelier v Zastávce, počet klientů hodně kolísal. V dobách, kdy poptávka klientů po dílně nešla uspokojit, mohl vedoucí výtvarné dílny pevně určovat, s čím se bude pracovat, jaké bude téma. Dopředu bylo jasné jakou technikou se bude pracovat a jaký bude maximální počet účastníků dílny. Kdo svou práci dokončil, přenechal svoje pracovní místo dalšímu.

Když je klientů málo, tento princip není vhodné moc uplatňovat. Lepší je nechávat klienty vybírat si techniku, kterou se chtějí zabývat. Několik dní zaměřených výhradně jednostranně, se obvykle volí tak jednou za měsíc.

V dílně si svůj čas zpravidla určují sami klienti, určují si sami svůj rytmus, protože sami dokáží odhadnout, kdo přijde, kdy budou mít na práci klid apod.

Skupiny klientů, kteří dílnu navštěvují

Časový rozvrh v dílně by měl být rozdělen podle skupin klientů. Prostor by měly dostat samotné ženy, které z nejrůznějších důvodů nechtějí pracovat v místnosti s muži, osoby handicapované, kterým by pedagog dělal asistenci a děti.

Takové rozdělení se během mého působení neosvědčilo. Spontánně vyplynulo ze situace, že dopoledne dílnu navštěvovali většinou dospělí, odpoledne děti, protože se vrátily ze školy. Šlo intuitivně vycítit nebo se s klienty individuálně domluvit, zda třeba žena jednatelka chce pracovat sama, nebo je ve středisku někdo, kdo potřebuje pracovat a mít klid. Pro takové případy jsem vymezila individuální hodinu či dvě, zpravidla od chvíle, kdy se výtvarná dílna

otevřela.

Práce ve výtvarném atelieru

Podstatou vedení výtvarné dílny je respekt k individuálnímu přístupu klientů. Není cílem dílny, aby zde vznikaly „roztomilé, hezké“ objekty bez osobní invence naplňující očekávání vedoucího dílny nebo někoho jiného, který by účastníkům za zády diktoval a kontroloval pracovní postup. Takový typ dílny v azylových zařízeních je také, jedná se o dílny šicí nebo řemeslné, jejichž chod zpravidla několikrát týdně zajišťují nevládní organizace.

Díla, která vznikají, mají být svobodná s projekcí sebe sama a je na vedoucím dílny, jakou metodu zvolí, aby účastníkům, kteří třeba nikdy nemalovali, dopomohl. Na začátku se výtvarná úroveň účastníků dílny může velmi odlišovat.

Může se stát, že někdo z klientů je velmi dobrý malíř nebo ovládá hrnčířské řemeslo, proto se může podělit o technologické dovednosti s ostatními.

(Př. Klient z Íránu se naučil točit na kruhu. Toto řemeslo pak zaujalo patnáctiletého Saida natolik, že se to od klienta naučil. Said zvládl přijímací zkoušky na střední uměleckou školu, obor keramika).

Náměty pro výtvarnou činnost

Námět, který zvolíme, by měl motivovat k výtvarné činnosti, musí být akceptovatelný pro všechny zúčastněné, přiměřený věku a náboženství a zároveň citlivý, protože nevíme, čím vším si žadatelé o azyl prošli. Není vhodné ptát se, za jakých okolností U lidí pocházejících z různých kultur mohou náměty asociovat úplně jiná témata na základě jejich zkušenosti. (př: vztah k lidskému tělu a sexualitě je jiný u lidí pocházejících z Afriky než Blízkého Východu). Pokud v sobě klienti nesou trauma např. ze země původu, stává se, že ho nějaký čas verbálně, ale i výtvarně zpracovávají.

(Př: Jednadvacetiletý Muse ze Somálska, kterému v zemi původu unesli otce a před očima zabili tetu, po příchodu kreslil nejčastěji vojáky se zbraněmi, v nákladácích apod. Obrázky měly popisný charakter, byly často doplněny textem; Dvacetiletý Hamid z Íránu byl po příjezdu do ČR umístěn v Zařízení pro zajištění cizinců v Poštorné, kreslil po nějaký čas nejčastěji mříže)

Jako inspirace se mi ve své praxi nejvíce vyplatilo mluvit s jednotlivými aktéry o jejich dílech. Když si například Barmánec dlouho kreslil, zjistila jsem, že jde o vesnici jeho matky. Zaznamenal rýžová pole, dům a v dálce pagodu s mnichy. Námět krajina, který jsem pak používala se obsahově lišil v závislosti kulturního prostředí žadatelů o azyl (národy z Kavkazu ztvárňovaly hory, Srílánčani moře a palmy, Afričani obvykle divoká zvířata). Na základě této zkušenosti jsem pak s jednotlivými aktéry obvykle pokračovala ve výběru dalšího námětu z vytvořeného díla (Př. Jak to vypadá v pagodě, jaká zvířata v Africe ještě máte, jaké jsou na Srílance domy apod.)

Ukázalo se, že volba námětů těch nejobyčejnějších věcí je pak klíčem k svobodomyslné tvorbě.

Typy dílen a kurzy

Kromě práce ve výtvarné dílně se někdy realizovaly i výtvarné kurzy. Se sociální službou se vybrala skupina lidí, například samotné matky s dětmi, a odjelo se na několikadenní pobyt mimo azylové zařízení. Pro klienty tento výjezd znamenal vyrušení ze zaběhnutého rytmu uprchlického tábora, mohli se rozhodovat, jaký bude jídelníček, co si budou vařit, společně se stolovalo (v dobách, kdy se stravovalo hromadně v jídelnách) jednak pro ně pobyt měl relaxační účinek a působil i jako prevence sociálně patologických jevů.

Několik dílen se realizovalo i v Zařízení pro zajištění cizinců v Poštorné. Zde nebyl výtvarný atelier, takže malá skupinka klientů (cca 7) spolu s ostrahou chodili do vyhrazeného prostoru, kde se realizovala výtvarná činnost.

Tento typ dílny je náročný, protože musíte realizovat stejný program třeba pětkrát za sebou, s tím, že musíte respektovat zvýšené bezpečnostní pravidla a řád. Protože v tomto typu zařízení není dovolené mít osobní věci, stávalo se, že po opakované návštěvě klienti ukazovali např. grafiku, kde byla spodobněna klientova rodina, která sloužila jako fotka – vzpomínka.

Osobnost pedagoga ve výtvarné dílně a situace, které mohou nastat

Pedagog působící ve výtvarné dílně SUZ by měl být otevřený, komunikativní, mít pokoru a pevně nastavené hranice. Žadatelé o azyl jsou často ve velkém stresu, frustrováni nejen azylovou procedurou. Proto mají tendenci o své situaci mluvit a místo ve výtvarné dílně se k tomu nabízí, což může být pro pedagoga představovat velkou zátěž. Zároveň žadatelé pocházejí z odlišného kulturního prostředí, dodržují jiné zvyky a mají rozdílný životní způsob, který nám může nebo nemusí být sympatický.

Lišit se může způsob trávení volného času, návyky i styl výchovy. Zatímco v ČR mají rodiče obvykle přehled, kde a co dělá jejich dítě ve volném čase, stává se poměrně často, že rodiče v pobytových střediscích jsou zvyklí, že zde dobře fungují dětská centra nebo výtvarné ateliery nebo sem dochází občanská sdružení. Pedagogové v atelierech by si měli uvědomit, že není v jejich moci „dělat zábavu“ za všech okolností, a pokud cítí, že některé děti nebo i dospělí jsou již přesyceni, neměli by se ostýchat je z atelieru vykázat, zvláště když narušují činnost ostatním.

Pedagog volného času nemá právo zjišťovat okolnosti za jakých klienti přišli do České republiky a rovněž důvody tohoto počínu. Měl by se naučit nevstupovat do rozhovorů, které jsou mu nepříjemné nebo jsou moc osobní. Pedagog by se měl chovat ke všem klientům stejně a pokud třeba plánuje nějakou akci, která má danou kapacitu, měl by vždy zdůvodnit svůj výběr, proč zvolil právě tuto skupinu klientů (ženy bez doprovodu, klienti, kteří jsou v pobytovém středisku více než rok a nechodí na propustky, děti na SŠ atd.).

Velkou zátěží je i skutečnost, že lidé do středisek přicházejí a odcházejí neočekávaně. Stává se, že se třeba s klientem, který svoje dílo ještě nedokončil, domluvíte na termínu, a on už nikdy nepřijde. Znamená to taky, že můžete dlouhodobě připravovat nějakou akci, která za kapacitních důvodů nevyjde, lidé prostě odejdou.